Handelingsgericht werken

Leerlingadministratiesysteem Parnassys

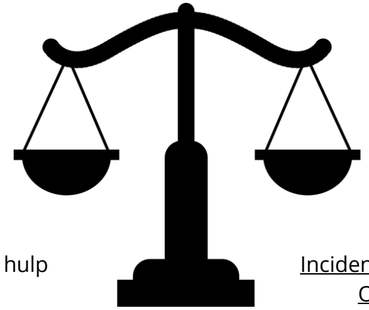
- Groepsplannen
- Medische gegevens
- Stimuleren en belemmerende factoren
- (Onderzoeks-)verslagen
- Individuele notities
- Leerlingenbespreking en oudercontact
- Handelingsplan/OPP
- Absentie/verzuim

Wat is je opgevallen?
Waar staat de leerling op dit moment?

Sluiten de doelen van morgen aan bij de behoeften van je leerling/groep?
Is aanpassing van je onderwijs nodig?

Is de hulp die geboden wordt nog incidenteel of is structurele hulp nodig?

Structurele hulp
ON2

ON3

Incidentele hulp
ON1

Externe hulp of verwijzing
ON4 of ON5

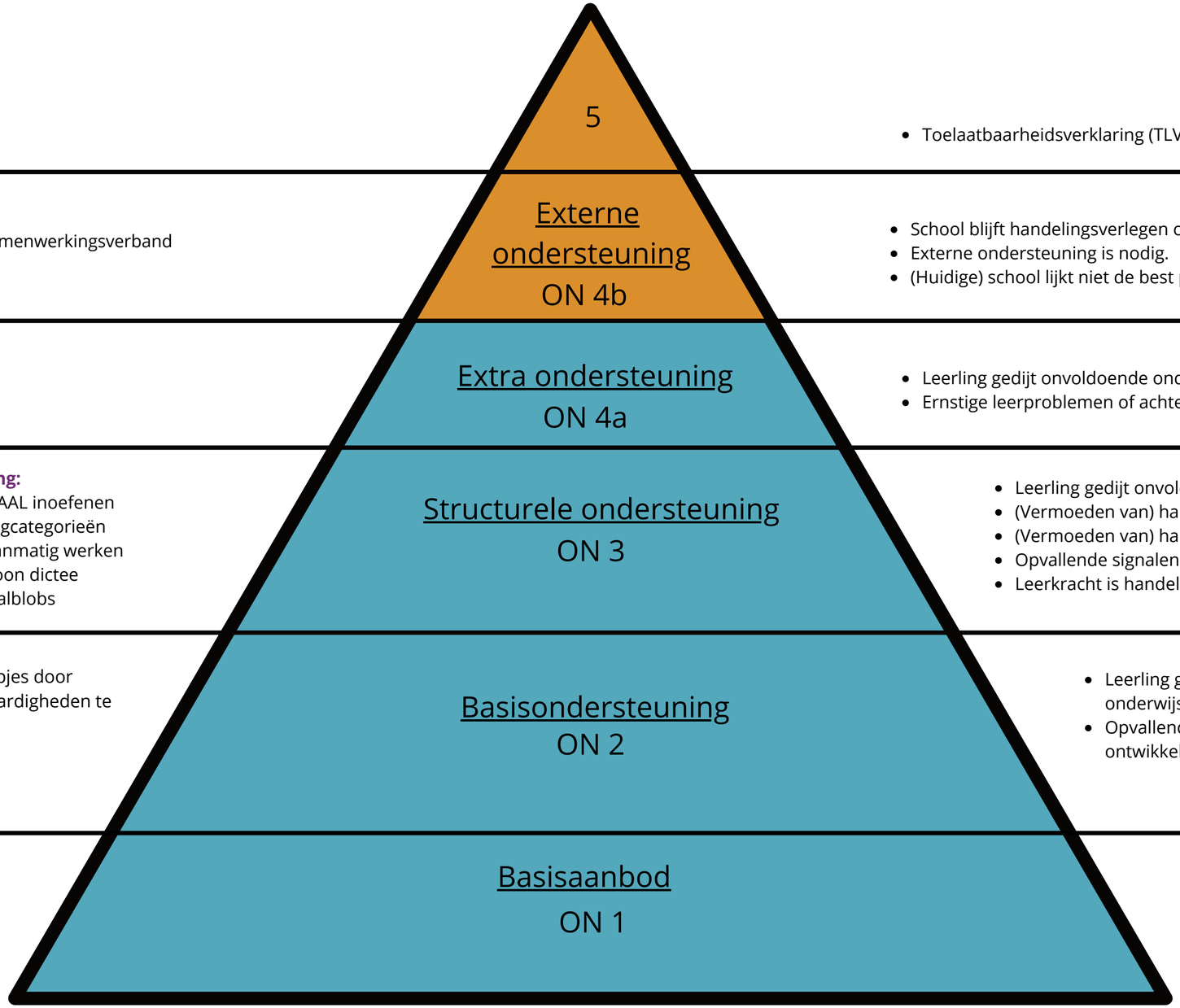
Uitvoeren: feed-up, feedback en feedforward

Verloop, resultaten, conclusie en vervolg

Incidentele hulp: noteren in logboek
structurele hulp plannen in HP + voortgang noteren

groningse school vereniging

Link naar bijlagen

- Verwijzing naar SBO/SO cluster 1, 2, 3 of 4

- Toelaatbaarheidsverklaring (TLV)

- OPP
- Dyslexiebehandeling
- Ondersteuningsarrangement Cluster 1, 2 of samenwerkingsverband
- Hybride onderwijs
- Inschakelen orthopedagoog/jeugdhulp

- School blijft handelingsverlegen ondanks inzet extra ondersteuning.
- Externe ondersteuning is nodig.
- (Huidige) school lijkt niet de best passende plek.

- Start OPP

- Leerling gedijt onvoldoende ondanks extra ondersteuning op ON2 en ON3
- Ernstige leerproblemen of achterstanden.

Rekenen:
- Pre-teaching
- Herhaling
- Onderzoek naar hiaten en daarop inspelen

Lezen:
- Connect
- Ralfi(light)

Spelling:
- STAAL inoefenen spellingcategorieën
- planmatig werken
- Bloon dictee
- Taalblobs

- Leerling gedijt onvoldoende ondanks extra ondersteuning in ON2
- (Vermoeden van) hardnekkige rekenproblemen
- (Vermoeden van) hardnekkige lees-en spellingproblemen of dyslexie
- Opvallende signalen m.b.t sociaal emotionele ontwikkeling.
- Leerkracht is handelingsverlegen.

- Gerichte extra ondersteuning in kleine groepjes door leerkracht en onderwijsassistent om basisvaardigheden te automatiseren en te versterken
- Projectgroep (zie kwaliteitskaart)
- NT2 begeleiding (zie kwaliteitskaart)

- Leerling gedijt onvoldoende bij het gedifferentieerde onderwijsaanbod in ON1.
- Opvallende signalen m.b.t. sociale-emotionele ontwikkeling.

- Basisaanpak
- Direct instructie model
- Differentiatie

- Alle leerlingen

Passend en kwalitatief onderwijs binnen de school

Ondersteuning buiten de reguliere school

Ondersteuningsniveaus van een sterke onderwijscontext

Ondersteuningsniveau 1

Voor wie	Voor de hele klas
Doel	Een sterk basisaanbod bieden in de klas. De methodes worden effectief ingezet en de instructie is van goede kwaliteit.
Betrokkenen	De leerkracht (regie)
Aanbod	Er wordt lesgegeven middels het directe instructiemodel. Er wordt gedifferentieerd in het leerstofaanbod vanuit de methode. De methode wordt ingezet als middel en afgestemd op de behoefte van de groep aan de hand van handelings- en opbrengstgericht werken. Er is eenduidig klassenmanagement schoolbreed door het inzetten van uitgestelde aandacht (stoplicht) en zelf plannen (weektaak vanaf groep 6).
Rapportage en evaluatie	Voor de vakken rekenen, spelling en technisch lezen worden groepsplannen in ParnasSys en LIB bijgehouden. De methodetoetsen worden geëvalueerd en geanalyseerd in het groepsplan in ParnasSys en komen op de groepskaart in ParnasSys. De voortgang wordt tijdens de leerlingbespreking besproken met de KC'er.Het leerlingvolgsysteem LIB is van belang, om de vooruitgang te monitoren en eventuele stagnatie van leerlingen te signaleren en zo vroeg mogelijk te kunnen ingrijpen. Voor de groepen 1 en 2 wordt DORR gebruikt.
Oudercontact	Primair communicatiemiddel is Social Schools. Hier worden berichten geplaatst over het gymrooster, toetsen en bijzondere activiteiten. In het geval er persoonlijk contact is met ouders wordt een afweging gemaakt of dit in ParnasSys geregistreerd moet worden. Oudergesprekken zijn 2x per jaar (kennismaking, evaluatie- en eindgesprek). Hier wordt een rapportage van geschreven onder notitie leerlingebespreking en oudercontact.

Ondersteuningsniveau 2

Voor wie	*Groep 1-2:* leerlingen die onvoldoende profiteren van basisaanbod. *Groep 3-8:* Voor de 25% zwakste leerlingen. Deze leerlingen halen een D of E score (V en soms IV) op de CITO toets voor lezen, rekenen of spelling en profiteren onvoldoende bij het gedifferentieerde onderwijsaanbod. Daarnaast kan ook ON2 ingezet worden als leerlingen uitvallen op de methodetoetsen of m.b.t. sociaal emotionele ontwikkeling.
Doel	Het doel van ON2 is dat de leerling de aansluiting met de methode, en daarmee met de groep, kan behouden.
Betrokkenen	De leerkracht (regie), onderwijsassistent, ouders
Aanbod	Het gaat bij ondersteuningsniveau 2 om verlengde en verdiepte instructie, herhaling in kleinere stappen en meer begeleide inoefening. Bij ON2 wordt aangesloten bij de aanpak die in de klas gebruikt wordt, behorend bij de methode. Deze kan eventueel aangevuld worden met andere materialen, mits deze aansluiten bij de methode. Voorbeelden ondersteuning, voor uitgebreidere toelichting zie bijlagen. Basisaanbod en: • Interactief voorlezen (groep 1 en 2) • Voor koor door lezen/samen lezen • Extra aandacht voor fonemisch bewustzijn • Extra oefening voor automatiseren klanktekenkoppeling • Herhalen spellingcategorieën en inoefenen spellingstrategieën • BLOON dictee - voor weetwoorden • Extra oefening automatiseren splitsingen en kleine sommen • Pre-teaching en herhaling leerstof • Ondersteuning in schrijfmotoriek (Door A. Jager). • NT2 -begeleiding • Projectgroep (ontwikkelingsvoorsprong)
Rapportage en evaluatie	De hulp wordt vastgesteld tijdens de groepsbespreking/leerlingenbespreking en genotuleerd in de groepsmap groepsnotitie groepsbespreking 1 en 2. Elk half jaar wordt ondersteuningsniveau 2 geëvalueerd. Heeft het kind weer aansluiting, dan kan het terug naar ON1. Zo niet, dan kan intensivering van de hulp worden overwogen (ON3). De onderwijsassistent deelt directe feedback op de ondersteuningsmomenten met de leerkracht via Social Schools. G*roep 1 en 2:* In groep 1 en 2 wordt gebruik gemaakt van DORR LVS. Elke 12 weken worden de doelen, waar in de onderbouw aan gewerkt wordt, geëvalueerd. Op basis van DORR wordt er gedifferentieerd, per doel wordt bepaald of leerlingen extra begeleiding nodig hebben of juist meer uitdaging (geleid, begeleid, uitdagend). In de leerlingenbesprekingen wordt dit besproken.
Oudercontact	Als een leerling ondersteuning op niveau 2 krijgt, worden ouders hierover geïnformeerd. Het is nodig ouders te betrekken als er zich opvallendheden in de ontwikkeling van hun kind voordoen. In onderlinge afstemming kan gekeken worden wat ouders thuis kunnen doen om hun kind te helpen. Tijdig informeren en afstemmen draagt eraan bij dat iedereen over dezelfde informatie beschikt en verwachtingen afgestemd kunnen worden.

Ondersteuningsniveau 3

Voor wie	Leerlingen die tweemaal een D of E score halen op de hoofdmetingen (CITO) en die onvoldoende profiteren van ON2. Voor deze leerlingen vullen leerkrachten in afstemming met KC, een aanvraagformulier in voor Remedial teaching. Voor groep 1 en 2 wordt op dit ondersteuningsniveau de KC'er ingeschakeld voor extra onderzoek. Daarnaast vallen ook leerlingen met problematiek op sociaal-emotioneel gebied, waarbij extra ondersteuning nodig is vanuit buiten de klas, ook onder ON3.
Doel	Het doel van ON3 is het specifiek aanpakken van hiaten in de leerontwikkeling, zodat deze verkleind of verminderd kunnen worden. Bij weinig of geen vooruitgang, kan hierbij ook didactische resistentie worden aangetoond. Het doel kan ook zijn meer kennis te vergaren over de specifieke onderwijsbehoefte van de leerling.
Betrokkenen	Leerkracht (regie), remedial teacher (RT) en ondersteuning vanuit kwaliteitscoördinator (KC)
Aanbod	Er wordt een specifieke interventie aangeboden, deze past bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen en sluit aan bij de hiaten die de leerling in zijn leerontwikkeling laat zien. De begeleiding kan individueel zijn of in een groepje van maximaal 3 (rekenen en spelling) of 4 (lezen) leerlingen worden geboden. Bij lezen wordt de leestijd uitgebreid met minimaal 60 minuten extra leestijd. Interventies die worden ingezet (zie voor meer informatie de bijlagen): • Connect lezen; Connect klanken en letters/ Connect woordherkenning/Connect vloeiend lezen. • Ralfi (light) lezen • STAAL Spelling, planmatig werken • Pre-teaching en herhaling rekenen, inzet materialen ' Met Sprongen Vooruit' • Leerontwikkeling breed: aandacht voor executieve functies. Gebruik van materialen LerenLerenNederland • Afname UGT (Utrechts getalbegrip toets) voor kleuters • Observatie KC'er/gedragsspecialist Voor leerlingen met opvallende signalen in de sociaal-emotionele ontwikkeling wordt een individueel gedragsplan opgesteld.
Rapportage en evaluatie	*Groep 1 en 2:* Naar aanleiding van onderzoek KC'er wordt een verslag gemaakt en deze wordt besproken met ouders. *Rekenen/lezen/spelling groep 4-7:* De ondersteuning die op ON3 wordt geboden, wordt beschreven in het individueel handelingsplan. Deze wordt opgesteld door de remedial teacher, in samenspraak met de leerkracht en kwaliteitscoördinator. Remedial teaching (RT) wordt minimaal een half jaar (20-24 weken) geboden, met een tussenevaluatie na 10-12 weken. Wanneer doelen eerder worden behaald, kan de RT eerder worden afgerond. Na een half jaar begeleiding vindt er overleg plaats tussen RT/KC/LKR. Tijdens de leerlingenbesprekingen wordt besproken of de RT wordt voortgezet of afgerond. Voor lezen wordt RT minimaal twee periodes van 10-12 weken uitgevoerd voordat er een dyslexieaanvraag wordt gedaan. (Hierbij rekening houdend dat deze begeleiding wordt geboden bij minimaal drie E scores op de hoofd meetmomenten.) Bij de signaleringsrondes wordt voor de leerlingen in de RT en in de NT2 begeleiding bepaald of zij toetsen met compenserende maatregelen mogen maken. De remedial teacher/NT2 begeleider vult de namen van de leerlingen in , in het overzicht compenserende maatregelen. Dit gebeurt in afstemming met de kwaliteitscoördinator.
Oudercontact	Wanneer de leerkracht, in afstemming met de kwaliteitscoördinator, remedial teaching noodzakelijk acht, worden ouders hiervoor om toestemming gevraagd. Ouders hebben contact met leerkracht en/of remedial teacher over de voortgang bij de remedial teaching. Deze gesprekken vinden tweemaal per jaar plaats (februari en juni).

Ondersteuningsniveau 4a en 4b

Voor wie	Voor leerlingen waarbij de leerontwikkeling achter blijft lopen, ondanks gestapelde zorg, waaronder een goed uitgevoerde en voldoende intensieve interventie op ON3. De leerproblemen kunnen dan hardnekkig genoemd worden; de leerling profiteert niet of nauwelijks van de geboden interventie.
Doel	Het doel van ON4 is dat er extra ondersteuning kan worden geboden, die niet binnen de basisondersteuning van de school past.
Betrokkenen	Leerkracht, kwaliteitscoördinator (regie), ambulant begeleider of behandelaar
Aanbod	Basisaanbod of aangepast aanbod: • Eigen leerlijn voor rekenen, taal, spelling en of lezen; • Dyslexiebehandeling • Fysiotherapie/ergotherapie voor het schrijven of anderzijds schrijfondersteuning. • Ondersteuningsarrangement vanuit cluster 1, 2 of het samenwerkingsverband. Het aanbod in een eigen leerlijn komt tot stand door het laten meedenken van de orthopedagoog, ambulant begeleider of onderwijsexpert op dat vakgebied. Dyslexiebehandeling wordt gegeven door een behandelaar vanuit een externe instantie (OCRN, CEDIN, Timpaan, RiD, Molendrift etc.). Bij een ondersteuningsarrangement vanuit cluster 1 en 2 wordt een ambulant begeleider aan de school gekoppeld. Kennisdeling, coaching en begeleiding staan hierbij centraal. Cluster 1 = Koninklijke Visio en cluster 2 = Koninklijke Kentalis
Rapportage en evaluatie	De ondersteuning die op ON4 wordt geboden, wordt vastgelegd in het Ontwikkelingsperspectiefplan (OPP). Dit plan wordt opgesteld door de kwaliteitscoördinator, in samenspraak met de leerkracht, leerling en ouders. Het OPP wordt ondertekend door ouders. De ondersteuning wordt doorlopend geboden. Na ongeveer 20 weken vindt een tussenevaluatie plaats, waarbij de voortgang op de gestelde doelen wordt besproken en zo nodig bijgesteld. Dit evaluatiemoment valt samen met een overleg tussen kwaliteitscoördinator, leerkracht en ouders. Tijdens dit overleg wordt geëvalueerd of het OPP wordt voortgezet, aangepast of afgerond. Conform het hoorrecht wordt de leerling actief betrokken bij het opstellen, evalueren en bijstellen van het OPP. De leerling krijgt hierbij inzicht in de eigen ontwikkeling en heeft de mogelijkheid om mee te denken en zijn of haar mening te geven over de gestelde doelen en de geboden ondersteuning. Naast leerlingen met een OPP vallen ook de externe dyslexiebehandelingen en de ondersteuningsarrangementen vanuit cluster 1 en 2 onder ondersteuningsniveau 4. Er is afstemming tussen behandelaren en de school over de gewenste aanpak en voortgang van leerlingen. Gemaakte afspraken worden vastgelegd in Parnassys.
Oudercontact	Bij ondersteuningsniveau 4 is er sprake van intensief en structureel oudercontact, waarbij ouders nauw betrokken zijn bij de begeleiding van hun kind. Er vinden regelmatig gesprekken plaats, vaak maandelijks of twee maandelijks, en deze zijn meestal multidisciplinair met deelname van school en externe specialisten. Het contact is gericht op samenwerking en gezamenlijke besluitvorming, waarbij het ontwikkelingsperspectief regelmatig wordt geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Wat betreft de inzet van een dyslexiebehandeling of ondersteuningsarrangement is contact tussen ouders, school en behandelaren belangrijk om de begeleiding op elkaar af te stemmen. De reguliere contactmomenten worden hiervoor ingezet en zo nodig aangevuld met extra contactmomenten middels mail/telefoon/ontmoeting.

PDCA cyclus

plan-do-check-act

Leerlingbespreking	Groepsbespreking
Er wordt 3 keer per jaar een leerlingbespreking gehouden tussen leerkracht en kwaliteitscoördinator (zie jaarrooster). De kwaliteitscoördinator plant deze in. Naar behoefte van de leerkracht kunnen tussendoor extra leerlingbesprekingen ingepland worden. Vanuit de groepsbezoeken wordt er door de kwaliteitscoördinator ook geobserveerd in de klas en bij specifieke leerlingen.	Er wordt 2 keer per jaar een groepsbespreking gehouden per jaarlaag (zie jaaragenda). De kwaliteitscoördinator maakt een planning. Er worden gedurende het jaar diverse groepsbezoeken en flitsbezoeken afgelegd door de kwaliteitscoördinator om verbonden te blijven bij de groep.
De leerlingbespreking heeft als doel: zicht houden op de ontwikkeling van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.	De groepsbespreking heeft als doel: het delen van bepaalde fasen van de HGW-cyclus en is een onderdeel van collegiale consultatie. In de groepsbespreking wordt gefocust op de overeenkomsten en verschillen in de groep bij de verschillende vakgebieden.
Een leerlingbespreking kan nodig zijn als: • De leerling onvoldoende profiteert van het basisaanbod en extra ondersteuning (ON2) • Het schoolplezier en/of het welbevinden van de leerling in het geding is • Je niet begrijpt waarom een leerling zich anders ontwikkelt • Bij de vraag of een leerling het beste kan doorstromen, doubleren of versnellen. Indien gewenst consultatie remedial teacher.	Tijdens de groepsbespreking bespreken we: • Evaluatie van vorig plan; Aandachtspunten hele groep; • Aanpak komende periode; • Maken we afspraken (in steekwoorden); • Bespreken we vragen van de leerkracht; We zijn elkaars critical friend en bevragen elkaar op de bevindingen en de aanpak. Afspraken worden vastgelegd in groepsoverzicht.
Wat bespreken we: • Wat gaat goed en wat lukt (nog) niet? • Het inzicht: hoe komt het dat ...? • En het uitzicht: wat gaan we doen? We noteren de lln bespreking in de notitie leerlingbespreking en oudercontact in ParnasSys.	Wat moet er terugkomen op een groepsbespreking: • Groepsoverzicht (clustering per vakgebied: rekenen, spelling, technisch lezen); • Ambities voor de groep/sublesgroep; • Plan van aanpak; extra ondersteuning voor jou als leerkracht; • Analyse van de opbrengsten • We noteren de groepsbespreking in de groepsmap in ParnasSys.

Leerlingadministratie in parnassys en social schools

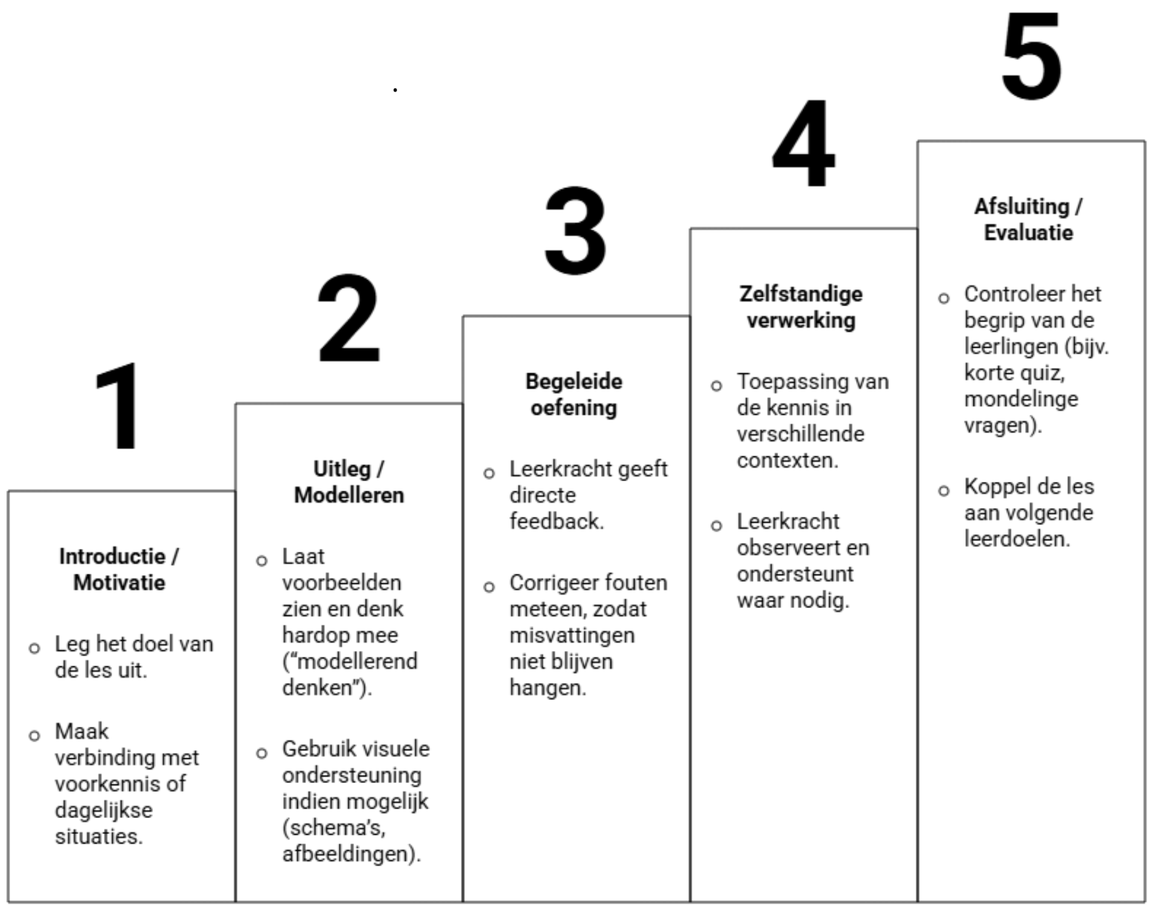
Absentie	Iedere dag worden de absenties die zijn doorgegeven via Social Schools verwerkt in ParnasSys. Op de derde dag van de absentie neemt de groepsleerkracht contact op met het gezin om te informeren naar de stand van zaken. Hiervan wordt een korte notitie gemaakt met de categorie oudercontact. Indien er sprake is van ongeoorloofd afwezig neemt administratie contact op met het gezin en wordt zo nodig de teamleider op de hoogte gebracht.
Notities	Notities maken we in ParnasSys. Deze zijn bedoeld als aantekening voor iedereen die betrokken is bij de leerling. LET OP! Een leerlingdossier in ParnasSys is van de ouders. Houd hier rekening mee bij het maken van een notitie. NB! Maak alleen een notitie als het nodig is en houd het kort en bondig. De leerlingbespreking en oudercontact notitie wordt gedurende het jaar aangevuld aan de hand van interne en externe contactmomenten en vormt de basis van het leerlingdossier. Als er een observatie of onderzoek is geweest door een externe instantie kun je hun observaties in overleg met ouders in het leerlingdossier zetten.
Ondersteunings behoeften	Wij werken met ondersteuningsbehoeften in ParnasSys (leerling>begeleiding>ondersteuningsbehoeften). We vullen de stimulerende en belemmerende factoren in.
Medische gegevens	• Zorg ervoor dat allergieën en geloofsgebruiken m.b.t. tot eten genoteerd zijn in ParnasSys bij leerling>personalia>medisch. Aan het begin van het schooljaar, tijdens het oudergesprek, wordt het medisch protocol aangestipt. Is er een document beschikbaar waarin medische handelingen beschreven staan, zorg dat deze in de map van de leerling wordt geüpload en zorg voor een kopie in de klas. Met name bij het gebruik van een EPI-pen is het aan te bevelen om dit bij de hand te hebben. • Het gevarendriehoekje in ParnasSys kan alleen gezet worden door de kwaliteitscoördinator en administratie. • Ook het gebruik van medicatie voor bijvoorbeeld ADHD moet vermeld staan in ParnasSys. Ouders moeten toestemming geven voor het toedienen van medicatie door een onderwijsprofessional. • Diagnoses, ook dyslexie/ADHD/ASS, kunnen alleen toegevoegd worden door de kwaliteitscoördinator en applicatiebeheerder.
Vervolgonderwijs	• Het richtingsadvies (eind groep 7) , het voorlopig advies (begin groep 8) en het definitieve schooladvies (november/december groep 8) worden genoteerd in parnassys. Het advies wordt samen opgesteld tijdens interne overleggen die hiervoor gepland staan (zie jaarrooster). De leerkracht zorgt dat een kopie van de plaatsingswijzer (met advies) in parnassys komt. • Er moet ook een officiële registratie gemaakt worden van het schooladvies en het doorstroomadvies. Dit doet de kwaliteitscoördinator. • Het OSO-dossier wordt voorbereid door de administratie. Dossier waarbij meer dan standaard wordt overgedragen, worden voorbereid door de kwaliteitscoördinator. De groepsleerkracht van groep 8 vult voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften het A4-tje voor sociaal-emotioneel in en uploadt deze in de map van de leerling voor de overdracht. Het OSO dossier wordt met ouders gedeeld door de administratie.

Bijlagen

- Direct instructiemodel
- Werkzame factoren lees- en spellingbegeleiding: *Wat is effectief in lees- en spellingbegeleiding?*
- Signaleren van lees- en spellingproblemen: *Wat zijn signalen waar je op kunt letten?*
- Extra ondersteuning op ON2 en ON3: *Belangrijke elementen voor ondersteuning op ON2 en ON3*
- Interventies op ON2 lezen en spelling: *Inspiratie voor invulling ON2*
  - Voorschotbenadering (groep 2)
  - Fonemisch bewustzijn en letterkennis (groep 1-4)
  - Leesvaardigheid en spellingvaardigheid (groep 3-8)
- Interventies op ON3 lezen
  - Connect lezen
  - Ralfi lezen
  - Ralfi vs ralfi light
- Interventies op ON3 spelling
- Vermoeden van dyslexie? *Vraag en antwoord dyslexie*
- Werkzame factoren reken-begeleiding
- Signaleren van rekenproblemen
- Interventies op ON2 rekenen
- Interventies op ON3 rekenen
- Vermoeden van dyscalculie?

Directe Instructiemodel

Het Directe Instructiemodel (DIM) is een gestructureerde methode van lesgeven, gericht op het efficiënt en effectief aanleren van kennis en vaardigheden. Het is vooral geschikt voor nieuwe of moeilijke leerstof, waarbij stapsgewijze begeleiding belangrijk is.

Kernprincipes

- Duidelijke doelen: de leerling weet wat er geleerd wordt.
- Stapsgewijze uitleg: nieuwe informatie wordt in kleine, beheersbare stappen aangeboden.
- Actieve betrokkenheid: leerlingen oefenen direct onder begeleiding.
- Controle en feedback: regelmatig controleren of de leerlingen de stof begrijpen.

Tips voor Effectief Gebruik

- Varieer in uitlegvormen: combineer mondeling, visueel en praktisch.
- Geef duidelijke, korte instructies.
- Gebruik vragen om betrokkenheid te stimuleren ("Wat gebeurt er als...?").
- Controleer regelmatig begrip bij de hele klas en individuen.
- Sluit altijd af met een samenvatting en terugkoppeling naar het leerdoel.

Voordelen van Directe Instructie

- Efficiënt: leerlingen krijgen gerichte, duidelijke uitleg.
- Structuur: duidelijke stappen helpen bij het begrijpen van complexe stof.
- Feedback: direct corrigeren voorkomt dat fouten ingeslepen raken.
- Geschikt voor grote groepen en verschillende niveaus

Bron: Korthagen, F. A. J. (2017). Inzicht in leren en lesgeven: De kern van didactiek. Amsterdam: Boom.

Werkzame componenten voor lees- en spellingondersteuning op niveau 1,2,3

Taakgericht
Er wordt gewerkt met letters, klanken, woorden, teksten. Het is belangrijk dat je echt oefent met vaardigheden die nodig zijn voor lezen en spelling.

Systematisch
Planning van activiteiten wordt afgestemd op de leerdoelen op korte en lange termijn, waarbij wordt uitgegaan van een opbouw in moeilijkheidsgraad. De leerkracht bespreekt met de leerlingen aan welke doelen de komende periode wordt gewerkt.

Expliciet:
De leerstof wordt in kleine stapjes aangeboden waarbij de leerkracht het gewenste lees- en schrijfgedrag precies voordoet en moeilijkheden stapsgewijs bespreekt.

De leerkracht doet het voor, de leerkracht en de leerling doen het samen en daarna doet de leerling het alleen (voor - koor -zelf). Er moet ook expliciet aandacht worden besteed aan spellingregels en leesstrategieën. Door de leerling uit te leggen wat hij kan doen als hij een woord niet herkent (bijvoorbeeld een woord opdelen in klankgroepen.)

Herhaling
Leren gaat van verwerven, bereiken van accuratesse, versnellen door automatiseren naar flexibel toepassen of generaliseren. Herhaling is voor alle leerlingen nodig, maar leerlingen met lees- en/of spellingproblemen moet nog vaker in aanraking komen met letters en woorden om tot automatisering te komen.

Fonologisch georiënteerd
Er moet altijd aandacht worden besteed aan de klankvorm (welke klank hoor je?) en de geschreven vorm (welke letter zie je?). Kinderen moeten inzicht krijgen in de relatie tussen letters en klanken.

Oefenen op (letter-/klank-), woord-, zins- en tekstniveau
Het oefenen op woordniveau leidt niet automatisch tot vloeiend lezen op tekstniveau. Het is daarom belangrijk dat geoefende woorden zo snel mogelijk in (korte) verhalen worden gelezen. Ook voor spelling is het belangrijk dat zowel op woordniveau, als op tekstniveau wordt geoefend.

Eerst goed, dan snel
Eerst aandacht voor goed, daarna voor vlot en daarna voor geautomatiseerd (zo goed als aandachtvrij). Bij tempoverhoging moet er blijvend aandacht zijn voor accuratesse

Aandacht voor woordstructuur
Instructie moet niet alleen gericht zijn op het hele woord, maar ook op de woordstructuur en de eenheden binnen een woord (medeklinkerclusters, morfemen zoals -lijk en -heid).

Aandacht voor lees- en spellingmotivatie
Kinderen die lezen moeilijk vinden, kunnen geleidelijk hun leesmotivatie verliezen. Om de leesmotivatie te bevorderen:

- Laat ook zwakke lezers zelf een keuze maken uit boeken of teksten, help ze hierbij.
- Verplicht leerlingen niet een boek uit te lezen, wel kun je afspraken maken over het aantal bladzijden dat sowieso wordt gelezen.
- Bespreek met de leerling hoe hij een boek vond.
- Koppel zwakke lezers aan een leesmaatje in de klas aan wie ze hulp kunnen vragen bij moeilijke woorden.
- Voer regelmatig een gesprekje met een zwakke lezer over een boek dat hij aan het lezen is, niet alleen om te checken of hij het begrijpt, maar ook om te laten zien dat dit een zinvolle bezigheid.
- Geef positieve feedback op zijn leesinspanningen.

Aandacht voor gerichte feedback
Het doel van feedback is om de leerling zijn eigen leerproces te laten controleren en waar nodig bij te sturen. De leerkracht geeft direct feedback op het woorden niet goed worden worden gelezen of geschreven. Wat is de fout en hoe kan de leerling dit verbeteren? Dingen die je kunt zeggen zijn bijvoorbeeld:
'Lees de eerste letter nog eens'
'Hak het woord eens in stukjes';
'Op welk ander woord lijkt dit woord?' '
Welke regel heb je bij dit woord nodig?'
'Welke ezelsbruggetje had je bij dit woord bedacht?'

Aandacht voor generalisatie
Werken aan flexibele toepassing in nieuwe situaties.

Bronnen: Dyslexie centraal + Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Signaleren van lees- en spellingproblemen

Belangrijke termen:
De meeste leerlingen die moeite hebben met lezen hebben zwakke decodeervaardigheden:
Decoderen: de vaardigheden die een kind gebruikt om geschreven letters en woorden om te zetten in klanken en betekenis. Eenvoudig gezegd: Een kind kijkt naar een woord, koppelt de letters aan klanken en leest zo het woord. Op een gegeven moment gaat dit bij de meeste mensen vrijwel automatisch. Kinderen die hier moeite mee hebben hebben vaak een zwak fonemisch bewustzijn of beperkte letterkennis.
Fonemisch bewustzijn: het vermogen om te horen en te herkennen dat woorden uit losse klanken (fonemen) bestaan. Het gaat hierbij om vaardigheden als: Een kind kan horen dat maan en muis met dezelfde begin-klank beginnen: /m/.Een kind kan een woord opdelen in klanken (hakken) of klanken samenvoegen tot een woord (plakken) .
Letterkennis: het kennen en herkennen van letters en weten welke klank bij een letter hoort.
Auditieve analyse: het op gehoor kunnen opdelen van een woord in afzonderlijke klanken (jij zegt kom, de leerling kan dan de afzonderlijke klanken benoemen of aangeven wat de eerste klank is of de laatste klank)
Auditieve synthese: Het op gehoor kunnen samenvoegen van losse klanken tot een heel woord (jij zegt s-o-p, de leerling kan dan zeggen sop).

Kinderen die moeite hebben met lezen kunnen een spellende en/of radende leesstijl hanteren.
Spellend lezen: een manier van lezen waarbij een kind de letters één voor één uitspreekt en daarna samenvoegt tot een woord.
Radend lezen: : leerling gokt wat er staat. Bijvoorbeeld op basis van plaatje bij de tekst, op basis van de woorden die hij ervoor heeft gelezen of op basis van de eerste letter(s) van het woord.

Welk lees- en spellinggedrag kun je zien bij kinderen die moeite hebben met lezen of spellen?
Lezen:
- Vermijdingsgedrag of hekel aan hardop lezen
- Lang spellend lezen of veel radend lezen
- Struikelen bij het lezen
- Woorden overslaan of delen van woorden weglaten

Spellen:
- Woorden worden fout gespeld: verkeerde klanktekenkoppeling, weglaten van letters, verwisselen of toevoegen van letters, medeklinkerreductie (bijv. schr wordt sch), wegelaten van lettergrepen, omdraaien van lettergrepen etc.
- Het spellen verloopt traag of een leerling gaat juist te snel
- Kennis van spellingregels wordt niet goed toegepast
- Schrijfactiviteiten gaan traag en moeizaam
- Spellingregels worden niet/moeizaam in schrijfactiviteiten toegepast
- Fouten worden niet gecorrigeerd door leerling zelf

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Signaleren van lees- en spellingproblemen

Observatiepunten beginnende geletterdheid groep 1 en 2

- Om te observeren en in het eerste oudergesprek na te vragen:
  - Komen er lees- en spellingproblemen voor in de familie? (dyslexie?)
  - Heeft de leerling een vertraagde taal-spraak ontwikkeling (gehad)?
  - Hoeveel wordt er thuis (voor) gelezen?
  - Hoe is de beheersing van de Nederlandse taal (meertaligheid)?
  - Hoe is het gehoor van de leerling?
  - Heeft de leerling moeite met het kunnen onthouden en benoemen van willekeurige reeksen, bijvoorbeeld kleuren, cijfers, namen etc.?
- Daarnaast belangrijk om de volgende punten te observeren. Deze worden ook getoetst in de leesscreeningtest in groep 2:
  - Heeft de leerling moeite met het snel benoemen van willekeurige reeksen?
    - *Leesscreening midden groep 2:* Bij de kleurentoets wordt het snel benoemen van gekleurde rondjes benoemd. Doet de leerling hier langer dan 30 seconden over, dan is dit een signaal. (Voorwaarde: kind kan alle kleuren in dagelijkse situaties benoemen).
  - Kan de leerling op gehoor een woord opdelen in losse klanken (auditieve analyse)?
    - *Leesscreening midden groep 2:* haalt een leerling midden groep 2 hier geen maximale score, dan is het belangrijk om extra aandacht te besteden aan fonemisch bewustzijn.
  - Kan een kind op gehoor vanuit losse klanken een woord maken (auditieve synthese)?
    - *Leesscreening midden groep 2:* scoort een leerling hier lager dan verwacht, besteed dan aandacht aan het fonemisch bewustzijn.
  - Pikt een leerling letters makkelijk op?
    - *Leesscreening midden groep 2:* leerlingen die midden groep 2 minder dan 6 letters kunnen benoemen of eind groep 2 minder dan 12 letters, hebben extra aandacht nodig.
  - Probeert een leerling al letters te schrijven?
    - *Leesscreening midden groep 2* meet in hoeverre een kind al experimenteert met letters door deze te schrijven.

Observatiepunten lezen groep 3:

- Heeft deze leerling een moeite met fonemisch bewustzijn?
  - Kan deze leerling woorden hakken in losse klanken?
  - Kan deze leerling losse klanken samenvoegen tot een woord? (plakken)
  - Kan deze leerling een klank weglaten of toevoegen aan een woord en dan het nieuwe woord noemen?
- Letterkennis: Is de letterkennis van deze leerling voldoende?
  - Kan deze leerling alle letters goed en vlot benoemen?
  - Kan deze leerling alle letters goed en vlot schrijven?
  - Worden er soms letters weggelaten, toegevoegd of verwisseld bij het lezen van woorden?
  - Wanneer een leerling nog niet zelf de letters kan benoemen/schrijven? Kan hij de juiste letter dan wel aanwijzen op een blad met meerdere letters?
- Technisch lezen
  - Hoe is de nauwkeurigheid van lezen van deze leerling?
  - Leest deze leerling spellend of radend?

Observatiepunten spelling groep 3:

- Hoe snel schrijft een leerling? Worden woorden letter voor letter gevormd, Zijn er veel aarzelingen? Schrijft de leerling snel en maakt hij veel fouten?
- Verbetert de leerling spellingfouten? Gebeurt dit tijdens of na het schrijven? Denkt de leerling tussendoor veel na?
- Spreekt de leerling het woord uit tijden het schrijven? Worden de afzonderlijke klanken uitgesproken? Dit geeft aanwijzingen voor de mate van automatisering letterkennis.
- Laat de leerling woorden weg uit de zin of vraagt hij vaak om herhaling? Mogelijke indicatie voor een geheugen of concentratieprobleem, maar kan ook wijzen op auditieve problemen.
- Wat voor soort fouten maakt de leerling (verwisselen bepaalde letters b/d f/v s/z ei/ie/ ou/au) of in moeilijke letters (sch, schr, nk, ng, eer oor eur, eeuw, ieuw uw).

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Signaleren van lees- en spellingproblemen

Observatiepunten lezen groep 4-8

- Hanteren van lees-strategieën
  - Als de leerling spelt, doet hij dit dan hoorbaar of in zichzelf?
  - Als de leerling raadt, doet hij dit dan op basis van de context (past dit woord binnen de zin die de leerling net heeft gelezen) of blindelings?
  - Maakt de leerling gebruik van lettercombinaties? (Weet de leerling hoe hij bepaalde lettercombinaties in één keer kan uitspreken, bijvoorbeeld ‘sch, lijk, ig, spr, str’)?
- De leessnelheid
  - Hoe is de leessnelheid vergeleken met die van groepsgenoten?
  - Begint de leerling regelmatig opnieuw met lezen?
  - Herhaalt de leerling vaak woorden?
- Het gebruik van contextinformatie
  - Maakt de leerling gebruik van de zinscontext bij het lezen van zinnen?
  - Maakt de leerling gebruik van illustraties?
- Problemen met lezen van bepaalde woorden
  - Heeft de leerling problemen met het lezen van bepaalde woorden? Welke soort woorden zijn dat? Bijvoorbeeld woorden met voorvoegsels/achtervoegsels, woorden met voor of achteraan een woord 3 medeklinkers of meerlettergrepige woorden.
- De uitspraak
  - Hoe is de uitspraak tijdens het hardop lezen? Bij sommige leerlingen wordt het lezen negatief beïnvloed door slecht articuleren, het gebruik van dialect of slechte verstaanbaarheid. Vaak is dit al een langer bestaand probleem en is er al logopedische informatie bekend van de leerling.
- Woordenschat
  - Hoe is de woordenschat vergeleken met die van groepsgenoten?
- Begrijpend lezen
  - Hoe is het leesbegrip vergeleken met groepsgenoten?
  - Hoe is de interpunctie (houdt de leerling rekening met leestekens)? Hoe is de zinsmelodie? Vaak kun je aan de intonatie van de leerling horen of de leerling begrijpt wat hij leest.
- Metacognitieve vaardigheden
  - Corrigeert de leerling zelf fouten tijdens het hardop lezen?
- Leesmotivatie
  - Hoe is de leesmotivatie van deze leerling?

Observatiepunten spelling groep 4-8

- Hoe snel schrijft de leerling? Zijn er veel aarzelingen? Schrijft de leerling snel en maakt hij daarbij veel fouten?
  - Tempo geeft ook bij spellen aan of de kennis goed beklijfd is en snel uit het geheugen kan worden gehaald. Als een leerling snel schrijft met veel fouten, hanteert de leerling geen goede strategie en laat hij bovendien geen spellingbewustzijn zien.
- Schrijft de leerling weinig woorden ineens goed, maar verbetert hij wel steeds de eigen gemaakte fouten Gebeurt dit tijdens of na het schrijven?
  - Als de leerling vooral na het schrijven woorden verbetert, kan dit erop wijzen dat hij een woordbeeldstrategie hanteert. Pas als hij heel het woord ziet, ontdekt hij de fout. Hij maakt tijdens het schrijven geen gebruik van de aangeleerde regels. Als de leerling bij een zinnendictee of het schrijven van een tekst steeds na het schrijven spellingfouten verbetert, kan dit ook duiden op aandachts- of geheugenproblemen. De leerling vindt het moeilijk om tijdens het schrijven de opbouw van de zin of de inhoud ervan te onthouden en gelijktijdig de aandacht op de spelling te richten
- Spreekt de leerling het woord uit tijdens het schrijven? Worden de afzonderlijke klanken uitgesproken?
  - De leerling maakt dan gebruik van de elementaire spellinghandeling: een effectieve maar tijdrovende werkwijze, die wijst op weinig automatisering.
- Laat de leerling woorden weg uit de zin of vraagt hij vaak om herhaling?
  - Dit is een mogelijke indicatie voor concentratie- of geheugenproblemen, maar kan ook wijzen op auditieve problemen.
- Maakt de leerling specifieke fouten in eenlettergrepige woorden met medeklinkerclusters of met twee- of meerlettergrepige woorden. Waar zitten de fouten in?

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Extra ondersteuning op ON2 en ON3

Op deze pagina staan belangrijke elementen genoemd voor de extra ondersteuning. specifieke interventies die je in kunt zetten, staan op de volgende pagina

Werken aan fonemisch bewustzijn

- **Zorg voor een opbouw in moeilijkheidsgraad.** Rijmen is makkelijker dan de eerste klank van een woord noemen. Opbouw in moeilijkheid:
  - Rijmen
  - Daarna vraag je om de eerste, middelste of laatste klank in een woord te noemen
  - Daarna hele woord opdelen in losse klanken
- **Zorg dat woorden zowel auditief als visueel worden aangeboden** Het is belangrijk om niet alleen auditieve oefeningen te doen (zoals: welke klank hoor je aan het begin van kaas?). Het is belangrijk om aandacht te besteden aan hoe woorden klinken tijdens het lezen. Er zijn veel oefeningen waar leerlingen de visuele overeenkomsten tussen woorden moeten herkennen. Leerlingen moeten dan bijvoorbeeld alle woorden met dezelfde woordstructuur omcirkelen als het doelwoord. Het is belangrijk om leerlingen die lezen lastig vinden ook de woorden te laten verklanken. Op die manier wordt er een koppeling gemaakt tussen hoe het woord klinkt en hoe het wordt geschreven.

Werken aan letterkennis

- **Zorg voor een opbouw in moeilijkheidsgraad:**
  - Start met passief oefenen van letters. De leerling hoort een klank en wijst op de letterkaart de bijhorende letter aan.
  - Daarna volgen oefeningen die gericht zijn op het benoemen van letters.
  - Tenslotte kan een klankdictee worden afgenomen: de leerling hoort een klank en schrijft de bijhorende letter op.
- **Bied letters systematisch aan en herhaal regelmatig** Letters die op elkaar lijken moeten nooit direct na elkaar worden aangeboden. Belangrijk dat letters regelmatig worden herhaald om de letter-klankkoppeling te automatiseren.
- **Maak gebruik van meerdere zintuigen:** Hoe kan een leerling de letters het beste onthouden? Bijvoorbeeld een gebaar, de tast, een tekening waarin de letter is verwerkt of een woord waarin de letter voorkomt. Geheugensteuntjes werken het beste als leerlingen die samen met de leerkracht bedenken.
- **Oefen de letters ook in woorden** Het is belangrijk de geoefende letters ook in woorden te oefenen. Daarbij is het beter eerst te oefenen met een beperkt aantal letters in een kleine gestructureerde set van woorden dan in een set van woorden met veel verschillende letters
- **Tempoverhoging**: zodra de leerling de letters goed kan benoemen wordt er geoefend op snelheid.

Werken aan leesvaardigheid

- **Eerst goed dan snel**
- **Zoek het juiste leestempo:** Sommige kinderen blijven woorden letter voor letter lezen en komen niet tot directe woordherkenning. Het leestempo moet verhoogd worden, zonder dat een kind teveel fouten gaat maken. Het is daarom belangrijk om te zoeken naar het leestempo dat het kind nog net aankan. Kijk samen met het kind, waar een kind kan versnellen en waar het moet vertragen. Om het leestempo te vertragen kunnen alle komma's en punten gemarkeerd worden, met de opdracht daar even te wachten en/of vooruit te kijken. Ook moeilijke letters/ lettercombinaties kunnen worden gemarkeerd. Dan weet de leerling dat hij daar wellicht wat moet vertragen
- **Aandacht voor woordstructuur:** Woordherkenning gaat sneller als woorden niet letter voor letter worden gespeld, maar als gebruik wordt gemaakt van grotere eenheden (bijvoorbeeld lijk in persoonlijk)
- **Herhaald lezen**
- **Oefen geoefende woorden zowel op woord- als tekstniveau**

Werken aan spellingvaardigheid

- **Aandacht voor spellingbewustzijn:** Kan een leerling uitleggen waarom hij woorden schrijft, zoals hij ze schrijft? Door te praten over wat een leerling al weet over spelling, kan de leerkracht de leerling helpen zijn inzicht in spelling stap voor stap uit te breiden en denkfouten te corrigeren.
- **Aandacht voor fonologische vaardigheden**
  - Woorden in losse klanken verdelen
  - Samenvoegen van losse klanken tot een woord
  - Noemen van het woord na het weglaten of toevoegen van een klank
- **Uitspreken wat je schrijft,** tijdens en na het schrijven van woorden. Zo koppelen leerlingen de visuele en auditieve informatie.
  - Bij leenwoorden waarbij er geen één op één relatie is tussen de letters en de klanken is het effectief om leerlingen de woorden fonetisch uit te laten spreken.
- **Inprenten van juiste schrijfwijze** door gebruik verhaal of afbeeldingen voor letters als: ei/ij en au/ou, auw/ouw (denk aan ei/au plaat)
- **Expliciete instructie en herhaling:** Veel herhaling van de spellingregels
- **Visueel inprenten**: sommige woorden (leenwoorden/weetwoorden) moeten ingeprent worden. Om woordbeelden goed te onthouden is het belangrijk dat de leerling het hele woord opschrijft en niet alleen de spellingmoeilijkheid inprent.

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Interventies ON2 lezen en spelling

Individueel of in kleine groepjes kan worden gewerkt aan

Voorschotbenadering (vanaf midden groep 2)
*Doel: L*eesproblemen zoveel mogelijk voorkomen door kleuters alvast een voorschot te geven op de leesinstructie in groep 3.
Voor wie: Leerlingen waarbij de ontwikkeling van fonemisch bewustzijn en letterkennis achterblijft ten opzichte van hun klasgenoten. Kinderen die uitvallen op de leesscreening komen hiervoor in aanmerking. De voorschotbenadering kan daarom vanaf midden groep 2 worden ingezet.
Uitvoer: De leerkracht kiest 6-10 letters die de leerlingen al kunnen kennen, bijvoorbeeld uit hun naam of de naam van een vriendje. Per week wordt in een klein groepje van maximaal 5 leerlingen 1 letter aangeboden. Daarbij mogen letters die op elkaar lijken (zoals b-d of z-s) niet direct na elkaar aan de orde komen. Probeer regelmatig de eerder aangeleerde letters op speelse wijze te herhalen. De voorschotbenadering bestaat uit drie fasen die, per letter, achtereenvolgend plaatsvinden.

Fase 1: identificatie van klanken en letters: In deze fase leert de leerling de letter te herkennen in een korte tekst of rijmpje. Het boek *Kijk mijn letter* is hiervoor geschikt. De leerkracht leest het rijmpje voor en spreekt de letter nadrukkelijk uit en laat de leerling de letter ook goed bekijken. Het is belangrijk om de letter ook visueel in de klas te laten terugkomen. Als een kind enig klankbewustzijn heeft, dan kun je door naar fase 2. Voor elke letter wordt fase 1 opnieuw doorlopen.
Fase 2: manipulatie van klanken en letters. In deze fase leert de leerling het analyseren van woorden in klanken en het samenvoegen van klanken tot woorden. Het spel *'drietal'* is hiervoor geschikt. Hiermee kun je verschillende activiteiten ondernemen en vragen stellen als: 'Welk woord hoor je? (bij benoemen losse letters), Welke letter is weg? Wat hoor je vooraan/ achteraan het woord? Het is in deze fase belangrijk dat een leerling actief met de letters aan de slag gaat. Lukt dat, dan kan een leerling door naar fase 3.
Fase 3: klank-letterkoppelingen aanleren. In deze fase leert de leerling de klank-letterkoppeling. Het is hierbij belangrijk dat de leerling de letter schrijft, terwijl hij hem uitspreekt. Tegelijkertijd schrijven en verklanken helpt het beste voor het onthouden van klank-letter koppelingen. Er kan uit worden gegaan van één letter per week. Daarnaast dienen eerder aangeleerde letters regelmatig herhaald te worden. Dit kan op verschillende manieren. Zie hieronder bij het multi-sensorieel aanbieden van letters.

Voor leerlingen die de voorschotbenadering hebben gevolgd wordt de leesscreening eind groep 2 nogmaals afgenomen.

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Interventies ON2 lezen en spelling

Individueel of in kleine groepjes kan worden gewerkt aan

Letterkennis en fonemisch bewustzijn (met name in groep 1-4)

- Interactief voorlezen. Je kunt er voor kiezen om teksten die je klassikaal wil gebruiken eerst al in een klein groepje voor te lezen, zo pas je pre-teaching toe.
- Extra schrijfactiviteiten (In groep 1 en 2 hoeft nog niet goed, daar gaat het om het experimenteren met letters)
- In een betekenisvolle context de relatie leggen tussen wat kinderen horen (klanken en woorden) en wat kinderen zien (letters en woordbeeld). Bijvoorbeeld bij de dagplanning, de dag van de week, woordkaartjes plakken op meubels in de klas.
- Rijmspelletjes (Rijmspelletje)
- Klanksorteerspelletjes Bijvoorbeeld: zet twee of drie plastic dozen neer en plak op elke doos een letter (bijvoorbeeld de ‘m’ en de ‘s’). Geef het kind een mand vol speelgoedvoorwerpen of fotokaartjes (bijvoorbeeld een muis, sok, mes, schoen). Het kind spreekt het woord hardop uit en legt het voorwerp in de juiste doos op basis van de beginklank.
- Letterbingo (Letterbingo)
- Letterkwartet
- Auditieve analyse oefenen door middel van memory (bij elke set, het woord klappen) of kwartet etc.
- Auditieve synthese oefenen door middel van kwartet (De leerkracht vraagt: mag ik van jou van de voertuigen de t-r-ei-n?)
- Auditieve synthese oefenen door middel van ‘ik zie, ik zie wat jij niet ziet’ (De leerkracht zegt: ik zie ik zie wat jij niet ziet en het is een s-t-oe-l)
- Multi-sensorieel aanbieden van letters (horen, zien, voelen):
  - Stoplichtletters (Stoplichtletters),
  - Letters van schuurpapier (in RT ruimte TPO)
  - Letters schrijven in scheerschuim of zand
  - Lettergroeiboek (Expertisecentrumnederlands)
  - Klankgebaren (Video klankgebaren)
- Een letterkaartje maken voor letters die een leerling lastig kunnen onthouden: kaartje met letter en bijhorende afbeelding om deze letter beter te onthouden.
- Letters 1 voor 1 aanbieden en in de context plaatsen (in welke woorden zie je deze letter, plaatjes erbij) en deze veel herhalen. Je kan letters die je wilt oefenen ook laten markeren in zin/tekst.
- Vraag bij de spellende lezer wat de overeenkomsten zijn tussen woorden (bijvoorbeeld: wat is hetzelfde in de woorden spring en sproet?)
- Stimuleren fonemisch bewustzijn: hakken en plakken van gesproken en geschreven woorden tegelijkertijd aanbieden om woordbeeld (wat zie je?) en klankvorm (wat hoor je?) te laten inslijpen.
- Als kind moeite heeft om onderscheid tussen twee klanken te maken, kan er nog gekeken worden naar de mondstand bij uitspraak van bepaalde letters. Gebruik daarvoor een spiegel. Gaat wel om klanken waar verschil mondstand goed duidelijk is, bijvoorbeeld bij ‘p’ en ‘d’ (niet voor bijvoorbeeld ‘p’ en ‘b’, deze klanken lijken in mondstand teveel op elkaar).
- Letters flitsen (wanneer leerlingen de letters al wel weten)

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Interventies ON2 lezen en spelling

Leesvaardigheid (groep 3-8)

- Woordlezen: Connectrijtjes: variatie in letters en letterposities (huis, haas, baas, buis, nui), hierdoor moeten de leerlingen goed de aandacht richten op letters. Je kunt moeilijk raden, omdat er geen voorspelbaarheid in zit wat veranderd is.
- Veel hardop en samenlezen, werkvormen:
  - Samen met de leerkracht een boekje lezen: Er kan om de beurt een stukje gelezen worden en gepraat worden over het verhaal. Op deze manier komen leerlingen echt tot het lezen van een boek, wat bevorderend is voor de leesmotivatie
  - Voor(koor)door lezen. Je kan bij het koorlezen iets langzamer lezen dan de leerling. Je duwt op die manier de leerling vooruit. Je kan ook juist iets sneller lezen dan de leerling, waardoor de je de leerling door de tekst heen trekt. Ga niet te snel, de leerling moet het ook zelf nog kunnen lezen. Laat de leerling ook tijdens het voorlezen bijwijzen, de leerling bepaalt daarmee het leestempo
  - Leerling leest hardop en de leerkracht herhaalt waar nodig een zin met de juiste intonatie direct nadat de leerling de zin gelezen heeft
  - De leerkracht en de leerling lezen omdebeurt een zin.
- Zingend lezen: afzonderlijke klanken worden lang uitgesproken en aan elkaar geplakt. De klank wordt net zo lang gerekt totdat de leerling de volgende letter weet. Op die manier vallen er geen pauzes tussen de letters en vormen de woorden een geheel.
- Zorg dat een leerling regelmatig samen hardop leest (duo lezen, tutor lezen). Tot leerlingen eind groep 4 niveau hebben gehaald, is het veel hardop lezen heel belangrijk.
- Vanaf groep 5 komt de nadruk meer te liggen op vloeiend lezen. Belangrijk om daarvoor veel leeskilometers te maken, wissel hiervoor het individueel lezen en het lezen met een leesmaatje af. Toneellezen kan hierbij ook goed worden ingezet. Als aanvulling op leesboeken kan ook gebruik worden gemaakt van ‘karaokelezen’, waarbij het boek wordt voorgelezen en de leerling zelf mee kan lezen. Via Yoleo kan hiervoor een gratis account worden aangemaakt. Dit kan bevorderend werken voor de leesmotivatie, omdat er op een hoger niveau kan worden gelezen.
- Sta hulpmiddelen toe als bijwijzen met vinger of leeskaartje. Leg uit waarom dit helpend is voor het vloeiend lezen.

Hulpaanbod voor verschillende soorten lezers:

- Spellende lezer met veel fouten → Begeleiding focussen op versterken klank/tekenkoppeling en versnellen van het lezen van bekende letters. Er kunnen flitsoefeningen worden gedaan en oefeningen gericht op auditieve discriminatie en visuele discriminatie.
- Spellende lezer die nauwelijks fouten maakt → Begeleiding focussen op versnellen proces d.m.v samen lezen, zingend lezen en woorden flitsen.
- Radende lezer → Begeleiding focussen op tempoverlaging en oefenen van letters, woordclusters, hakken van woorden in klankgroepen (kijk waar de moeilijkheid ligt).

Spellingvaardigheid (groep 3-8)

- Geef expliciete instructie en begeleiding inoefening van spellingregels. Nadruk op eerst denken, dan doen. Laat leerlingen vooraf het woord hardop in klankgroepen hakken en per klankgroep over de regel nadenken.
- Leer leerlingen expliciet aan hoe ze de categoriekaart en klankgroepenkaart (in de staalklapper) in kunnen zetten tijdens het dictee.
- Geef een extra dictee of visueel dictee. Bij een visueel dictee laat je eerst de juiste schrijfwijze zien, daarna wordt het woord bedekt. De leerling schrijft het woord uit het geheugen op. De schrijfwijze wordt vergeleken met het goede voorbeeld en indien nodig gecorrigeerd.
- Uitspreken wat er staat: voor zwakke spellers blijkt uitspreken wat er staat effectief bij spellen van vreemde woorden, dus je spreekt dan het woord fonetisch uit en dat helpt voor het goed schrijven van woorden.
- Spellen en schrijven: terwijl je schrijft ook het woord hardop zeggen. En als je het woord hebt geschreven het woord nogmaals uitspreken.
- Inzetten van ICT, bijvoorbeeld Taalblobs (vraag voor inloggegevens de RT’er)
- Aanleren van strategieën voor zelfcorrectie: training in zelfcorrectie leidt tot beter spellingbewustzijn en dus tot beter spellen. Bijvoorbeeld het woord nalezen en nogmaals hakken in klankgroepen, nadat je het woord geschreven hebt. Of wanneer je twijfelt ook een andere spellingwijze opschrijven.
- Spellingkaart: de leerkracht kan samen met de leerling een spellingkaart maken waarop spellingregels/ inprentingswoorden en/of ezelsbruggetjes staan. Ook kan er gebruik worden gemaakt van een map of fotoboekje waarbij makkelijk regels kunnen worden toegevoegd en als ze geautomatiseerd zijn weer weggehaald kunnen worden.
- Gebruik vooral extra materiaal uit de methodes om didactische verwarring te voorkomen

Bronnen: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands en Dyslexiecentraal

Interventies ON3 lezen

Keuze leesinterventies

Op ondersteuningsniveau 3 kan gekozen worden voor verschillende interventies. De keuze voor interventie wordt bepaald door leesniveau, automatisering klank-tekenkoppeling en leeftijd. Het is van belang dat de werkzame componenten voor lezen en spelling in de interventies terug te zien zijn. Op de GSV werken we met de volgende lees-interventies. De remedial teacher maakt een keuze in interventie en is samen met de leerkracht verantwoordelijk voor de uitvoer van de interventie. Hieronder staan de interventies kort weergegeven met een link naar meer informatie.

Connect lezen

Connect is geen vervanging van de leesinstructie in de klas, maar een aanvullend interveniërend programma voor zwakke lezers. Het programma wordt uitgevoerd door de remedial teacher, in samenwerking met de leerkracht en/of onderwijsassistent. De leerlingen werken drie keer per week in sessies van 20 minuten met het programma. Connect is een zeer gestructureerd programma. Om het effect te maximaliseren dient het nauwkeurig nageleefd te worden. Er zijn draaiboeken ontwikkeld waarin precies de verschillende stappen van het Connect programma beschreven staan. Raadpleeg hiervoor: https://dyslexiecentraal.nl/doen/materialen/draaiboeken-connect

Er zijn 3 varianten van het Connect programma:

Connect Klanken en letters

Doel: verbeteren van het klankbewustzijn, de klank-teken-koppeling en het technisch lezen (‘decoderen’).Vloeiendheid is geen doel bij dit programma.

Voor wie: Leerlingen die veel letters nog niet kunnen benoemen/opschrijven (vaak groep 3).

Onderdelen: In een sessie Connect Klanken en Letters staat steeds één letter centraal. Deze letter wordt in de sessie op verschillende manieren aangeboden, zowel geïsoleerd als in woorden. Gedurende drie achtereenvolgende sessies (één week) wordt met dezelfde letter gewerkt. De inhoud van een sessie ziet er als volgt uit:

- Fase 1: Rijmpje voorlezen
- Fase 2: Stoplichtletter
- Fase 3: “Zoek de Letter”
- Fase 4: Woorden schrijven
- Fase 5: Woorden lezen
- Fase 6: Samen lezen

Uitlegblad Connect Klanken en Letters

Connect woordherkenning

Doel: verbetering van de woordherkenning van woorden met medeklinkerclusters, tweelettergrepige woorden en meerlettergrepige woorden. Nauwkeurigheid is hierbij belangrijker dan tempo.

Voor wie: leerlingen in het aanvankelijk leesproces die bijna alle letters vlot en goed kunnen benoemen, maar moeite hebben met de volledige omzetting van alle letters binnen een woord.

Onderdelen:

- Fase 1: Voorlezen
- Fase 2: Woorden schrijven
- Fase 3: Woorden lezen
- Fase 4: Simultaan lezen (‘koor lezen’)
- Fase 5: Woordlotto
- Fase 6: Duo lezen

Uitlegblad Connect Woordherkenning

Connect Vloeiend lezen

Doel: leeskilometers maken en het komen tot vloeiend lezen Ter bevordering van deze vloeiendheid wordt gebruik gemaakt van herhaald lezen. Binnen een connectsessie wordt een tekst meerdere malen gelezen

Voor wie: kinderen die de aanvankelijke leeshandeling beheersen, maar niet komen tot het automatiseren daarvan.
Sessie 1: fase 1-5. Sessie 2 (fase 2-5). Sessie 3 (fase 2,4,5,6)

Onderdelen:

- Fase 1: Oriëntatie (alleen in sessie 1)
- Fase 2: Voorlezen en interactie
- Fase 3: Simultaan lezen (‘koor lezen’) (niet in sessie 3)
- Fase 4: Woorden schrijven en lezen
- Fase 5: Duo lezen
- Fase 6: Fluister lezen (alleen in sessie 3)

Uitlegblad Connect Vloeiend lezen

Interventies ON3 lezen

RALFI lezen

Ralfi is een programma voor kinderen die de spellende leeshandeling beheersen, maar langdurig veel te traag blijven lezen. Het lezen versnelt en automatiseert niet. Het doel van RALFI is he verbeteren van de vloeiendheid van het lezen en daarmee het leesniveau. Tot en met een beheersingsniveau van E4 kan Ralfi lezen worden toegepast, daarna kan Ralfi light worden ingezet. Hieronder staan de belangrijkste uitgangspunten van het RALFI lezen.
Uitlegbladen voor RALFI lezen en RALFI light lezen

R = repeated.

Een tekst op leeftijdsadequaat niveau wordt herhaald gelezen. Dit blijkt effectief t.a.v. de vloeiendheidsbevordering.

Binnen de GSV werken we met 4 opeenvolgende sessies. Eén keer bij de remedial teacher en drie keer bij de leerkracht. (bijvoorbeeld maandag bij de RT en dinsdag/donderdag/vrijdag bij de leerkracht/onderwijsassistent).

Wanneer een leerling meer herhalingsmomenten nodig heeft, kan het leesmapje ook mee naar huis worden gegeven of kan er nog extra worden gelezen met bijvoorbeeld een andere leerling.

A=Assisted

Kinderen worden ondersteund bij het lezen door:

- Voorlezen
- Koorlezen. Dit maakt dat leerlingen makkelijker door de tekst heenkomen, terwijl ze hardop lezen
- Zelf lezen met hulp:
    - Als een leerling aarzelt bij een woord zegt de leerkracht/RT het voor.
    - De laatste sessie van de week geeft de leerkracht de leerlingen wat langer de tijd (ongeveer 5 seconden) om zelf het woord uit te spreken.
    - Ook kan er voor gekozen worden het eerste deel van het woord voor te zeggen, zodat de leerling het woord daarna zelf kan afmaken.
    - Het tijdelijk voorzeggen leidt tot een sneller leesproces

L=Level

Bij Ralfi lezen wordt gewerkt met relatief moeilijke teksten, waarbij voldoende ondersteuning wordt geboden. Er wordt gewerkt met leeftijdsadequate teksten (bij voorkeur niet AVI ingedeeld), met rijke teksten, zodat er bij elke herhaling iets nieuws besproken kan worden.

Boekkeuze: aansluitend bij interesse leerling. Boeken met afgeronde stukjes tekst kunnen helpen (informatieve boeken, korte verhalen). Bij jeugdboeken willen kinderen graag doorlezen.

Lengte van tekst kiezen op basis van verwachting wat leerlingen het vierde moment vloeiend kunnen lezen (100-300 woorden)

F = feedback

Door middel van directe feedback krijgen foutief gelezen worden niet de kans om in te prenten. Wanneer een leerling een woord fout leest, zegt de leerkracht/RT direct het juiste woord, zonder verdere toevoegingen.

Bij veel fouten in een zin, kan het helpend zijn te vragen de zin nog eens te lezen (maximaal 1x herhalen).

Belangrijk om de leerlingen uit te leggen dat je deze feedback geeft, zodat woorden goed worden opgeslagen in de hersenen.

Daarnaast is positieve feedback nog belangrijker: maak hierbij duidelijk wat precies goed gaat. Je kunt kinderen ook vragen hun eigen lezen te evalueren. Wanneer je deze noteert en na verloop van tijd in samenhang bespreekt, kan de vooruitgang ook goed in beeld worden gebracht.

I= Interactie

Het is van belang om tijdens het voorlezen enthousiaste interactie te hebben over de inhoud: uiteindelijk moeten leerlingen begrijpen wat er staat. Belangrijk is dat dit geen overhoren op de inhoud wordt, het gaat meer over eigen meningen over de tekst en de grote ideeën binnen de tekst (voorbeeldvragen volgende pagina).

I = instructie

Tijdens RALFI lezen wordt relatief weinig decodeer instructie gegeven, omdat voorlezen en voorzeggen een grote rol spelen. Tijdens de eerste keer lezen kunnen een aantal meerlettergrepige woorden extra toegelicht worden. De kinderen leren om een woord in stukjes te decoderen, door kleurtjes, boogjes of het afdekken van stukken van het woord. Wanneer kinderen de tekst al vaker hebben gelezen kan het ‘voorzeggen’ iets afnemen en meer nadruk worden gelegd op de decodeervaardigheden.

Bron: Anneke Smits, RALFI, lezen op een betekenisvolle en motiverende manier

Interventies ON3 lezen

Voorbeeldvragen RALFI lezen

Persoonlijke respons: jij
Wat zou jij in deze situatie doen?
Hoe zou jij reageren op deze opmerking?
Hoe zou jij je voelen in deze situatie?
Wat zou je hopen dat er gebeurde?

Persoonlijke Verbindingsvragen: je vrienden, je ouders
Hoe zouden jouw vrienden reageren op zo iemand?
Hoe zouden jouw vrienden reageren als zoiets gebeurde?
Hoe zouden jouw ouders reageren als ik zo iemand mee naar huis bracht?
Zouden jouw vrienden dit doen met jou? (mij in zo'n situatie brengen)

Metacognitieve aspecten: logica, voorspellen
Is dit wel logisch?
Waarom ben je nu in de war?
Wat denk je dat er gaat gebeuren?
Waarom denk je dat?

Vragen naar de grote ideeën in de tekst
Wat denken we nu over het karakter van de hoofdpersoon? (of over het onderwerp van de zakelijke tekst)
Past dit bij wat we al over hem wisten?
Waarom zou hij dat nu doen?
Wat denk je dat hij van plan is?
Hoe zou hij dat nu kunnen oplossen?

Kritische respons
Hoe zouden we dit spannender kunnen maken?
Hoe zouden we dit duidelijker kunnen maken?
Hoe is dit vergeleken met een ander boek dat je gelezen hebt?
Als jij dit boek zou schrijven, hoe zou je het anders doen?
Hoe zou je het vinden als het ……. was afgelopen?
Als je één ding in dit boek mocht veranderen, wat zou het dan zijn?

Woordenschat

Tijdens RALFI staat de betekenis en de beleving van de tekst centraal, daarom is woord-begrip ook heel belangrijk. Om de woordenschat te bevorderen kan de CUVAR methodiek worden gebruikt. Er wordt hierbij gewerkt met maximaal 2 woorden per sessie.
CU = context + uitleg Aan de hand van de context van het verhaal wordt de betekenis van het woord uitgelegd. Laat de leerling het woord daarna nazeggen.
V= variatie De leerkracht zegt het woord binnen verschillende contexten.
A = aanvulzin De leerkracht zegt een aanvulzin met het te leren woord. De aanvulzin moet op veel manieren kunnen worden afgemaakt. De leerkracht kan dan aan een ander kind vragen om uit te leggen wat het woord in de zin betekent.
R = registratie De leerkracht schrijft het woord op het bord. Iedere keer als een leerling het woord zelf actief gebruikt in een eigen zin, komt er een streepje achter het woord. Als er een afgesproken aantal streepjes bereikt wordt, kan het woord worden weggestreept.

Organisatie voorbeeld

Sessie 1 (RT)
Interactief voorlezen
2 lastige woorden bespreken (met CUVAR)
RT leest tekst voor in gewoon tempo
Koorlezen
Zelf lezen/duo lezen

Sessie 2 en 3 (leerkracht of onderwijsassistent)
Leerkracht leest interactief voor. Lastige woorden kunnen terugkomen
Koorlezen
Zelflezen/duo lezen

Sessie 4 (leerkracht of onderwijsassistent)
Leerkracht leest interactief voor, lastige woorden kunnen terugkomen
Zelf lezen/duo lezen.

Bron: Anneke Smits, RALFI, lezen op een betekenisvolle en motiverende manier

Interventies ON3 lezen

Wanneer kies je voor Ralfi lezen en wanneer voor Ralfi light?

	RALFI Uitlegblad RALFI lezen	**RALFI light** Uitlegblad RALFI light lezen
Voor wie	Kinderen in groep 4 tot en met 8 die spellend kunnen lezen en blijven volharden in een te laag leestempo. Het gaat om zeer zwakke lezers die AVI-E4 nog niet behaald hebben.	Bij zwakke lezers uit groep 6 tot en met 8 met een hoger leesniveau dan AVI E4.
Doel	RALFI richt zich op het technisch verhogen van de leessnelheid en nauwkeurigheid door intensieve oefening.	Het doel van RALFI light is om een leerling ondersteuning te bieden bij het starten in een boek (bij voorkeur een seriereeks), dat hij/zij vervolgens zelf verder kan lezen. Daarnaast is de methodiek gericht op stimuleren van: woordherkenning, vloeiendheid, leesplezier en begrip.
Verschillen en overeenkomsten	• Dezelfde tekst wordt meerdere dagen herhaald per week. • Er wordt gebruik gemaakt van voor/koor/door lezen en praten over de tekst	• De teksten worden niet herhaald er wordt steeds een nieuw stuk gelezen. • Er wordt gebruik gemaakt van voor/koor/door lezen en praten over de tekst • RALFI-light kan worden gezien als een vervolgstap op de reguliere RALFI-aanpak, zodra een kind AVI-E4 beheerst, maar nog wel ondersteuning kan gebruiken bij het leesproces

Bronnen:
Dyslexie centraal, analyse ralfi, opgevraagd van: dyslexiecentraal.
Ralfi en Ralfi light, informatie vanuit bijeenkomst met Anneke Smits (2011), Windesheim.

Interventie ON3 Spelling

De STAAL methode wordt gevolgd. Door middel van de afname van het PI-dictee worden hiaten in kaart gebracht. Met deze regels wordt extra geoefend.

In de RT training (TPO*):

- Staat elke week een spellingregel centraal (op basis van achterstanden kan hierin groep gevolgd worden of worden andere regels aangeboden). Eerder aangeboden regels worden daarnaast herhaald.
- Wordt elke week een woorddictee afgenomen, waarbij aandacht is voor een gestructureerde manier van werken.
- Wordt er procesgerichte feedback gegeven: wat kun je inzetten om het woord goed op te schrijven? Welke hulpmiddelen kun je inzetten?
- Worden spellingregels die nog lastig zijn herhaald uitgelegd en ingeoefend.
- Wordt er gebruik gemaakt van een gestructureerde manier van werken door via een stappenplan te werken bij het schrijven van woorden
  - Hak het woord hardop in klankgroepen
  - Zet een streepje voor elke klankgroep
  - Schrijf het woord per klankgroep op, benoem hierbij steeds de laatste klank. Is er een regel?
  - Noteer de nummers van spellingcategorieën boven de klankgroepen
  - Controleer het geschreven woord door het woord te lezen en nogmaals ‘ na te hakken’
- Naast de aandacht voor spelling, kan er tijdens de RT ook aandacht worden besteed aan werkwoordspelling en grammatica. Hiervoor worden de stappenplannen in de STAAL klapper gebruikt en zo nodig extra hulpmiddelen. Ook hier wordt het planmatig werken gestimuleerd.

*Op de HB wordt ook met STAAL gewerkt en wordt er ingezet op reflectie en planmatig werken. De concrete invulling kan echter iets verschillen met bovenstaande aanpak.

Organisatie:

Eén keer per week RT: extra spellingbegeleiding middels bovenstaande aanpak.
Daarnaast extra herhaling door oefenen met Taalblobs. De RT’er zet oefeningen klaar die aansluiten bij hetgeen in de RT en/of in de klas is behandeld. Taalblobs kan thuis en/of in de klas worden gedaan.
Het stappenplan dat in de RT gebruikt wordt, wordt ook meegegeven in de klas en wordt door leerlingen tijdens de dictees ingezet.

In de begeleiding wordt expliciet aandacht besteed aan:

- Het planmatig werken: Er wordt gewerkt middels een stappenplan, waarbij aandacht is voor reflectie op de regels, voordat het woord op wordt geschreven. Middels het volgen van het stappenplan worden de leerlingen hierin ondersteund.
- Het gebruik van hulpmiddelen: het gebruik van de STAAL klapper en (visuele) geheugensteuntjes om de spellingcategorieën te onthouden en correct toe te passen. Wanneer leerlingen moeite hebben met het noteren van de nummers van de categorieën kan ook gewerkt worden met het aanwijzen van de categorieën in de klapper of door het noteren van een eigen visueel geheugensteuntje.

Dyslexie

Wat is dyslexie?

Wanneer de criteria van een ‘specifieke leerstoornis uit de DSM-5 (APA, 2014) worden toegepast op dyslexie, kan dyslexie als volgt worden omschreven:
A. Moeite met het aanleren en gebruiken van lees- en/of spellingvaardigheden, zoals blijkt uit de persisterende aanwezigheid van minstens één van de volgende symptomen gedurende minstens 6 maanden, ondanks interventies gericht op deze moeilijkheden:

- Onnauwkeurig of langzaam en moeizaam lezen van woorden (moeite met accurate of vloeiende woordherkenning; slecht decoderen)
- Moeite met spelling

B. De betreffende schoolse vaardigheden zijn substantieel en meetbaar slechter ontwikkeld dan gezien de kalenderleeftijd verwacht mag worden en hebben een significante negatieve invloed op de schoolresultaten en werkprestaties.
C. De leerproblemen beginnen tijdens de schooljaren, maar worden soms pas manifest op het moment dat de betreffende schoolse vaardigheden zwaarder belast worden dan de betrokkene met zijn beperkte vermogens aankan.
D. De leerproblemen kunnen niet beter verklaard worden door verstandelijke beperkingen, niet-gecorrigeerde visus- of gehoorstoornissen, andere psychische of neurologische stoornissen, psychosociale tegenslagen, gebrekkige beheersing van de taal waarin het onderwijs gegeven wordt of inadequaat onderricht.

De DSM-5 geeft aan dat het belangrijk is om ook een indicatie te geven van de ervaren last, ofwel ervaren onderwijsbelemmeringen en de noodzakelijke ondersteuning die daarvan het gevolg is.
Bron: *Brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie, 2021.*

Op welke signalen kan ik letten?

Groep 3:

Problemen met fonemisch bewustzijn:

- Moeite het hakken van woorden in losse klanken
- Samenvoegen van losse klanken tot een woord lukt niet
- Wanneer een klank uit het woord wordt weggelaten, moeite om dan te benoemen welk woord er overblijft.

Letterkennis: letters worden traag of fout benoemd
Lezen:

- Woorden worden traag en/of fout benoemd
- Lang spellend lezen of vroeg radend lezen
- Lezen van teksten verloopt niet vloeiend

Spellen:

- Woorden worden traag en/of fout gespeld
- Kennis van spellingsregel en patronen worden niet goed toegepast
- Schrijven gaat moeizaam/langzaam
- Spellingregels worden niet of moeizaam geautomatiseerd
- Foutjes vallen de leerling zelf niet op

groep 4-8

Lezen:

- Vermijdingsgedrag en/of hekel aan hardop lezen
- Lang spellend lezen of veel raden
- ‘Struikelen’ bij het lezen
- Woorden overslaan of delen van woorden weglaten

Spelling:

- Woorden worden fout gespeld; verkeerde klank-tekenkoppeling, weglaten, verwisselen of toevoegen van letters, medeklinkerreductie (schr wordt sch), weglaten van lettergrepen, omdraaien van lettergrepen of - groepen etc.
- Het spellen van woorden verloopt traag
- Kennis van spellingsregel en - patronen wordt niet toegepast
- Spellingregels worden niet/moeizaam in schrijfactiviteiten toepgepast
- Fouten worden niet gecorrigeerd door de leerling zelf

Kinderen met dyslexie kunnen daarnaast soms ook moeite hebben met andere taken, zoals:

- Automatisering bij rekenen; het omdraaien van getallen
- Dubbeltaken en werken onder tijdsdruk
- Plannen en vasthouden van volgorde van denkstappen
- Moeite met het overschrijven van het bord en snel opschrijven van informatie die wordt gegeven

Bron: Protocol leesproblemen en dyslexie, Expertisecentrum Nederlands

Ik zie verschillende signalen bij een kind. Kan er nu een dyslexieaanvraag worden gedaan?

Nee, om een dyslexie aanvraag te doen, moet eerst de ernst en de hardnekkigheid van de leesproblemen worden aangetoond. Bij ons op school moet daarvoor het volgende proces worden doorlopen:

- Op hoofdmeting 1 → kinderen die een D of E (zwakste 25%) score halen op lezen (AVI en DMT) (en spelling) extra ondersteuning bieden op ondersteuningsniveau 2.
- Op hoofdmeting 2 → kinderen die een D of E score halen, vervolg begeleiding op ON2. Kinderen die een E score halen op de DMT en ook een achterstand laten zien op tekstlezen (AVI) en/of spelling kunnen in overleg met KC (leerlingenbespreking) en RT aangemeld worden bij de RT, ondersteuningsniveau 3. Dit is dus op zijn vroegst na de cito toetsen eind groep 3.
- De RT start: er wordt een individueel handelingsplan opgesteld voor de leerling met een specifieke leesinterventie gericht op de hiaten van de leesontwikkeling van de leerling. Hierin worden de doelen, de gegeven ondersteuning en de effecten van de begeleiding goed in bijgehouden.
- Tussenmeting → Nadat ON3 wordt opgestart wordt na 10-12 weken door de RT'er een tussenmeting gedaan (AVI en DMT). Ruwe scores en vaardigheidsscores worden vergeleken met de scores van hoofdmeting 2 om het effect van de begeleiding te bepalen. Daarna volgt er een tweede periode van 10-12 weken ondersteuning op ON3.
- Hoofdmeting 3 → afname van AVI en DMT door RT'er en CITO spelling in de klas (eventueel PI-dictee bij RT). Naar aanleiding van deze meting wordt bepaald welke begeleiding een leerling verder nodig heeft op school en of doorverwijzing naar een dyslexieonderzoek mogelijk en wenselijk is.

Er kan een vergoed dyslexieonderzoek worden aangevraagd als:

- De DMT scores op de hoofdmetingen drie keer een E (V-) score waren (vereist). Daarnaast kijken wij ook naar de achterstand op tekst lezen (AVI) en spelling (Cito en STAAl dictees) en de ervaren last.
- Begeleiding op alle ondersteuningsniveaus voldeed aan de kenmerken van effectief handelen.
- Er geen andere verklaringen zijn die de achterstand in lezen (en spellen) voldoende kunnen verklaren

Hoofdmeting 1 is de eerste meting waarop een leerling leesuitval laat zien. (hoofmetingen zijn tijdens de signaleringsrondes).
Bron: dyslexiecentraal.nl

Vanaf wanneer kan er voor een kind een dyslexieonderzoek worden aangevraagd?

Aangezien er op drie opeenvolgende meetmomenten een E score op de DMT behaald dient te worden om een aanvraag te kunnen doen voor een dyslexieonderzoek, kan er vanaf midden groep 4 op zijn vroegst een dyslexieonderzoek worden aangevraagd. Hierbij dient dan al wel tussentijds minimaal 20-24 weken ondersteuningsniveau 3 te zijn ingezet, bovenop de ondersteuning in de klas (ON1 en ON2). Deze periode kan verlengd worden, wanneer het beeld nog niet duidelijk is. We willen graag een duidelijk beeld hebben van de lees- en spellingproblematiek van de leerling en de leerling ook voldoende tijd geven om tot ontwikkeling te komen. Op de GSV starten we de dyslexieaanvragen daarom meestal op vanaf eind groep 4 (in overleg).
Bron: dyslexiecentraal.nl

Ik vermoed dyslexie, maar de scores zijn niet laag genoeg

Kinderen kunnen dyslexie hebben, maar nog onvoldoende 'last' ervaren, bijvoorbeeld door hun cognitieve vermogens. Ze compenseren dan. Hun scores zijn dan niet laag genoeg voor een vergoed dyslexieonderzoek. Soms zijn er mogelijkheden in particulier onderzoek, dit kan afgestemd worden met een specialist (organisatie) voor dyslexiezorg. Een vermoeden van dyslexie kan naar ouders worden benoemd, met de kanttekening dat de leerling nu nog onvoldoende last lijkt te ervaren en dus niet voldoet aan de richtlijnen om een dyslexieonderzoek aan te vragen. Wanneer er meer van een leerling gevraagd wordt, bijvoorbeeld in de bovenbouw van de basisschool of op de middelbare school, kan hij/zij dan wel uitvallen. Het is bij deze vermoedens van belang om de scores van deze leerlingen goed te monitoren en hun leesgedrag te observeren. Waar nodig kan extra ondersteuning binnen school geboden worden.

Een leerling van mij haalt consistent lage spellingscores, maar zijn lezen is op niveau. Kan hij ook aangemeld worden voor een dyslexieonderzoek?

Voor een aanmelding voor vergoede dyslexiezorg in het kader van Ernstige Dyslexie (ED) is het vanaf 1 januari 2022 volgens het nieuwe protocol (PDDB 3.0) een noodzakelijke voorwaarde dat de leerling in ieder geval zeer zwakke scores voor technisch lezen op woordniveau (DMT) heeft (scores onder de 10% ofwel E-scores / Vmin-scores). Naast de ernstige leesproblemen kan het zijn dat de leerling ook zeer zwakke scores (E-/Vmin-scores) voor spelling heeft. In dat geval moet zowel voor lezen als voor spelling ondersteuning op ON2 en ON3 in het onderwijs ingezet worden. Voor beiden moet ook over de scores op de 3 hoofdmetingen en de ingezette interventie gerapporteerd worden in het leerlingdossier bij de aanmelding voor dyslexieonderzoek

Alleen spellingproblemen zijn dus onvoldoende voor de aanmelding voor een vergoed dyslexieonderzoek. Particulier(ouders betalen zelf) zijn er soms wel opties, maar ook daar worden eisen gesteld aan leesscores en geboden leesondersteuning. Wanneer een leerling net niet voldoet aan de eisen van driemaal een E score op de DMT (bijvoorbeeld één D score), kan er soms wel beredeneerd worden afgeweken. Zeker als er wel veel andere signalen zijn die op dyslexie duiden (achterstand op tekstniveau, achterstand op spelling, verschil met andere vakken, zoals rekenen). Of er daadwerkelijk kan worden afgeweken, bepaalt de organisatie waar het dyslexieonderzoek wordt afgenomen.

Echter, wanneer alleen de spellingscore in de laagste 10% valt, en er geen ernstige uitval op lezen te zien is, dan is volgens de BVRD (brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie) voorzichtigheid bij het stellen van de diagnose dyslexie geboden. Als er spellingproblemen zijn terwijl het technisch lezen zich gemiddeld of bovengemiddeld ontwikkelt, is het beeld atypisch voor dyslexie. Als een leerling dus uitsluitend uitval vertoont op spelling en daarnaast gemiddelde of bovengemiddelde scores heeft op lezen, dan is uitgebreid nader onderzoek nodig om te zien of er ook andere factoren zijn die de problemen met spelling kunnen verklaren. Wellicht is er dan iets anders aan de hand: er kan bijvoorbeeld iets niet goed gegaan zijn met het onderwijsaanbod en de spellinginstructie op school, of er zijn aanwijzingen voor een andere leerstoornis dan dyslexie.

Als vuistregel vanuit de BVRD kan het volgende aangehouden worden: bij ernstige spellingproblemen (scores spelling in de laagste 10%) kan er sprake zijn van dyslexie als de scores voor lezen daarnaast tenminste benedengemiddeld zijn (scores lezen onder de 50%). Als de scores voor lezen gemiddeld of bovengemiddeld zijn, is het beeld atypisch voor dyslexie.
Bron: dyslexiecentraal.nl en brede vakinhoudelijk richtlijn dyslexie, 2021

Ik wil graag meer weten over dyslexie waar kan ik terecht?

Handige websites zijn:

- https://dyslexiecentraal.nl/ Deze site bevat veel informatie over dyslexie, hoe de ondersteuning vorm gegeven moet worden, over de verwijzing naar een dyslexieonderzoek en wat er daarna gebeurt.
- https://dyslexiecentraal.nl/doen/materialen/brede-vakinhoudelijke-richtlijn-dyslexie . De brede vakinhoudelijke richtlijn dyslexie: geeft veel informatie.
- NKD (Nederlands kwaliteitsregister dyslexie) https://www.nkd.nl/professionals/veelgestelde-vragen-professionals/
- https://www.expertisecentrum-dyslexie.nl/simulatie/gratis-dyslexie Op deze website kun je een dyslexiesimulatie doen: hoe kunnen kinderen met dyslexie het lezen ervaren?

Kan er bij hoogbegaafde leerlingen ook dyslexie worden vastgesteld?

Jazeker, dyslexie staat los van intelligentie. Hoogbegaafde kinderen kunnen hun uitval op onderliggende cognitieve factoren van dyslexie, zoals fonologisch bewustzijn en benoemsnelheid niet voldoende compenseren. Voor meer informatie over de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen met dyslexie, klik op de link: Dyslexiecentraal hoogbegaafdheid

Welke extra hulp hebben kinderen met dyslexie recht op?

De hulp waar kinderen met dyslexie recht op hebben kun je onderverdelen in drie categorieën: Stimuleren en Remediëren, Compenseren en Dispenseren:

- Stimuleren: maatregelen gericht op het vergroten van de inzet en motivatie van leerlingen.
- Remediëren: maatregelen gericht op taakgerichte ondersteuning (zoals extra hulp bij technisch lezen, spellen, leren van een vreemde taal) en leren omgaan met belemmeringen (zoals psycho-educatie).
- Compenseren: maatregelen die de belemmeringen van een leerling om zich goed te kunnen ontwikkelen verminderen en/of opheffen (bijvoorbeeld het gebruiken van een voorleesfunctie).
- Dispenseren: maatregelen die een leerling een vrijstelling geeft van bepaalde vakonderdelen, vakken of activiteiten.

Deze maatregelen moeten worden gezien als een continuüm waarbij in eerste instantie vooral wordt ingezet op stimuleren en remediëren. Gaat hiermee het niveau van leerlingen onvoldoende omhoog, om goed mee te kunnen doen op het niveau van de klas, dan kunnen ook compenserende en dispenserende maatregelen worden ingezet.

Bij het maken van de CITO toetsen heeft een leerling met dyslexie recht op compenserende en dispenserende maatregelen. Op de GSV staan deze maatregelen in het document compenserende maatregelen.
Bron: dyslexiecentraal.nl

Bij een kind met een lager IQ, kan daar ook dyslexie vastgesteld worden?

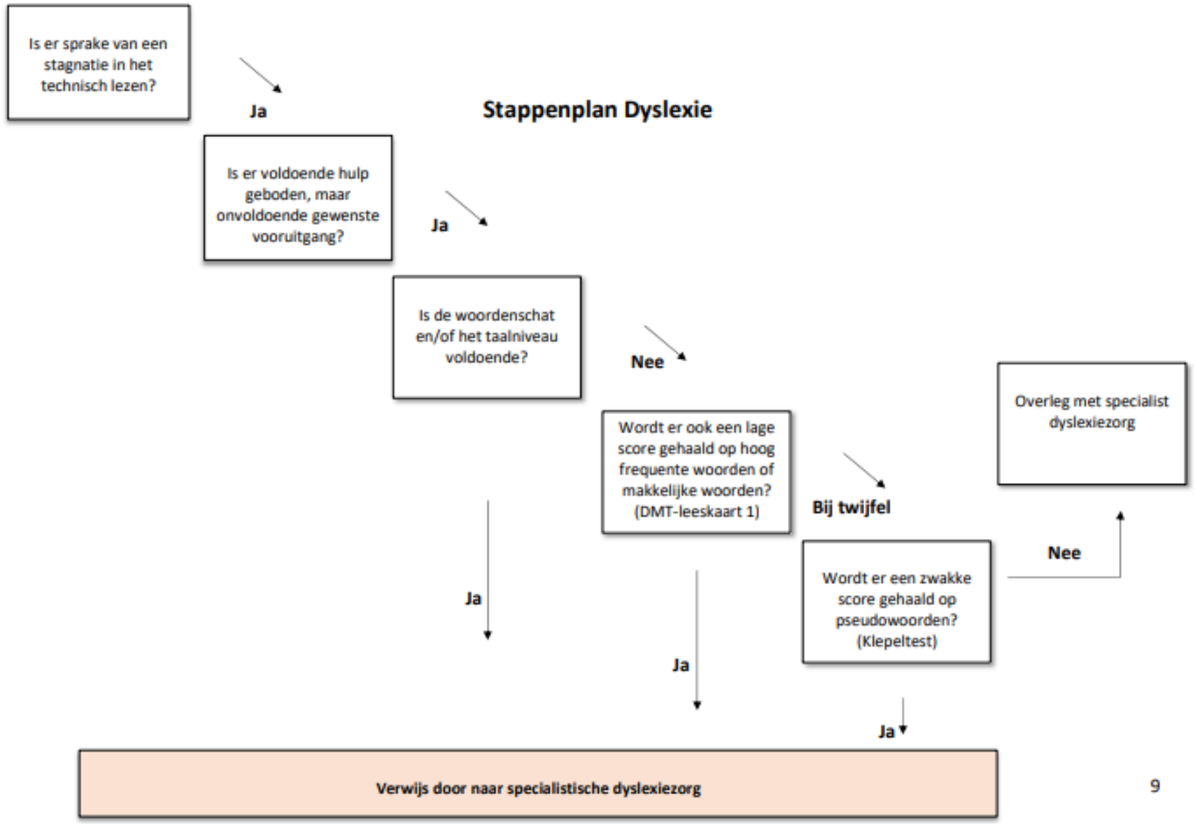
Dyslexie staat los van intelligentie en komt voor op alle niveaus. Bij een lager IQ is het echter lastiger om dyslexie te onderscheiden van een algemeen leerprobleem. Hoewel vergoede zorg bij een lichte verstandelijke beperking (LVB) soms complex is, kan behandeling bij een lager IQ nog steeds effectief zijn.
Een LVB of lage score op een intelligentietest leidt niet tot uitsluiten van een dyslexie diagnose. Bij een laag IQ (al dan niet in het kader van een LVB) is er wel een verhoogde kans op een alternatieve verklaring voor lees- en spellingproblemen in de vorm van een algemeen leerprobleem. Het gaat hierbij om een vertraagd leerproces op alle gebieden samenhangend met een beperkter of langzamer leervermogen. Om dit uit te sluiten moet worden nagegaan of er beperkingen zijn om tot leren te komen, beperkingen zijn in de mogelijkheden om te profiteren van instructie en of er sprake is van een bredere uitval dan lezen, dus zwakke scores op meerdere schoolvakken.

In principe worden de volgende criteria vaak gehanteerd:
IQ <70 → leerproblemen worden vaker toegeschreven aan een algemene verstandelijke beperking
IQ 70-85 → er kan sprake zijn van een combinatie van factoren. Het is dan belangrijk om te onderzoeken of de leesachterstand specifiek is, of past bij het totale functioneren. Dit onderzoekt de dyslexieonderzoeker. Informatie vanuit school is hierbij erg belangrijk. Zo kan een leerling uitvallen op alle vakken en dus een algemeen leerprobleem hebben, maar de scores op lezen zijn een stuk lager dan op rekenen, waar wel een groei waar te nemen is. Er kan dan ook sprake zijn van dyslexie.
Bron: nkd.nl

Hoe zit het bij NT2 kinderen, kan daar ook dyslexie spelen?

Dat kan zeker. Het kan echter lastiger zijn om dyslexie te signaleren, aangezien leesproblemen ook deels verklaard kunnen worden door de achterstand in de Nederlandse taal. Het NKD heeft hier een handreiking voor geschreven. Hierin stellen ze het volgende:

De ontwikkeling van het technisch lezen bij meertalige kinderen met een migratieachtergrond verloopt vrijwel gelijk aan die van eentalige kinderen In tegenstelling tot kinderen met dyslexie ervaren meertalige kinderen in principe geen problemen met het technisch lezen. Wel ervaren ze vaker problemen met begrijpend lezen. Wanneer een meertalig kind dus uitvalt op het gebied van technisch lezen, kan dit een aanwijzing zijn voor dyslexie. Na het aanbieden van gerichte ondersteuning (op ondersteuningsniveau 2 en 3) zonder voldoende vooruitgang, dient het kind door te worden verwezen naar de specialistische dyslexiezorg. Hieronder wordt in een stappenplan beschreven welke stappen genomen kunnen worden bij de signalering van mogelijke dyslexie bij meertalige kinderen.

Bron afbeelding en informatie:
M.Weiss en J. Tijms, 2021, Signalering van dyslexie bij meertalige kinderen met een migratieachtergrond Handreiking voor het onderwijs. Opgevraagd van:
https://www.nkd.nl/app/uploads/2021/04/20210407_Handreiking-Meertaligheid-v2.pdf